DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.53
УДК 343.43

А.В. АНДРУШКО

Андрій Васильович Андрушко, *кандидат юридичних наук, доцент, доцент Ужгородського національного університету*[*]

ORCID: 0000-0002-7735-7898

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Свобода людини є однією з головних цінностей будь-якого цивілізованого суспільства, а її захист, в тому числі засобами кримінального права, – одним з основних завдань правової держави. Серед кримінально караних посягань на свободу – незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 Кримінального кодексу (далі – КК) України). Вказана стаття, однак, є недосконалою, що породжує різне її тлумачення в науковій літературі та правозастосовній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі або викрадення людини розглядалися в працях М.О. Акімова, Н.В. Бойко, В.І. Борисова, О.О. Володіної, В.П. Ємельянова, В.Г. Кундеуса, Я.Г. Лизогуба, О.С. Наумової, А.С. Політової, М.І. Хавронюка, С.Д. Шапченка та інших науковців. Разом із тим чимало відповідних питань у доктрині кримінального права залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими, а тому потребують наукового аналізу.

Мета статті – на підставі аналізу кримінального законодавства, судової практики та спеціальної літератури дослідити дискусійні питання об'єктивної сторони незаконного позбавлення волі або викрадення людини.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна сторона розглядуваного злочину характеризується двома альтернативними діяннями: 1) незаконним позбавленням людини волі; 2) викраденням людини. Вчинення хоча б одного з цих діянь є достатнім для констатації наявності об'єктивної сторони даного злочину.

Сутність незаконного позбавлення свободи полягає в протиправному утримуванні особи, яке, своєю чергою, виражається у створенні штучних перешкод (зв'язування, приковування ланцюгом, зачинення дверей тощо), що не дозволяють потерпілій особі вільно пересуватися у просторі та вибирати місце свого перебування.

Звертає на себе увагу те, що чимало дослідників, аналізуючи об'єктивну сторону розглядуваного діяння, поряд із використовуваним законодавцем словосполученням «позбавлення волі» паралельно вживають словосполучення «обмеження волі»[1]. Оцінити однозначно відповідну позицію складно. З одного боку, законодавець чітко каже про «позбавлення», а не про «обмеження» волі. З іншого ж, у реальній практиці дійсно не бракує прикладів, коли особа радше обмежена свободи, а не повністю позбавлена її, оскільки має можливість пересуватися, але в дуже обмеженому просторі. У цьому контексті необхідно також зауважити, що й особа, котра відбуває покарання у виді позбавлення волі, володіє певною свободою пересування[**]. З огляду на це варто погодитись з О.Є. Амосовим, котрий вважає, що незаконно позбавити свободи можна й особу, яка вже позбавлена волі за вироком суду[2]. Крім того, мають рацію ті дослідники, котрі підкреслюють, що під незаконним позбавленням свободи «слід розуміти не будь-яке обмеження свободи пересування, а лише таке, яке пов'язане з позбавленням можливості покинути певне місце, утримування людини в певному місці шляхом запирання, зв'язування тощо»[3]. Виходячи з цього, не є незаконним позбавленням свободи, наприклад, випадки, коли людину не пускають в якесь місце, куди вона має право увійти, адже можливості пересуватися в просторі вона не позбавлена[4].

На думку більшості дослідників, викрадення людини завжди вчиняється шляхом активних дій, тоді як незаконно позбавити волі можна не лише шляхом дії, а й бездіяльності[5]. На переконання інших, незаконне позбавлення волі, як і викрадення людини, можливе лише шляхом активної дії[6]. Більш переконливою видається перша позиція. Незаконне позбавлення волі дійсно, як правило, вчиняється шляхом дії – протиправному створенні перешкод вільному пересуванню потерпілої особи (наприклад, зв'язування людини, зачинення її в певному приміщенні). Однак в окремих випадках дане діяння може бути вчинене і шляхом бездіяльності:

© А.В. Андрушко, 2019

[*] ***Andriy Andrushko,*** *Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of Uzhhorod National University*

[**] У ч. 2 ст. 99 Кримінально-виконавчого кодексу України, для прикладу, вказано, що засуджені до позбавлення волі, які тримаються в дільниці соціальної реабілітації, «у вільний від роботи час від підйому до відбою користуються правом вільного пересування в межах території дільниці», а також «з дозволу адміністрації колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією дільниці, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням» (Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15).

наприклад, ненадання засобів пересування інваліду без ніг особою, котра здійснює за ним догляд, або ж відмова відчинити приміщення, в якому потерпілий опинився за своєю згодою[7].

Вжитий у ст. 146 КК України термін «незаконне» вказує на те, що можливе позбавлення волі на законних підставах. Незаконне позбавлення волі має місце у всіх випадках, коли воно вчиняється не відповідно до Конституції України, законів України та чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 5) вказано, що «нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції»[8].

Згода потерпілої особи на вчинення стосовно неї незаконного позбавлення волі або викрадення людини виключає відповідальність за ст. 146 КК України, за винятком випадків, якщо згоду на них дає малолітня особа. Не може також йтися про згоду потерпілого, якщо останній визнаний судом недієздатним внаслідок психічної хвороби або недоумства[9].

Відповідальність виключається, якщо особу було позбавлено свободи внаслідок необхідної оборони, правомірного затримання особи, що вчинила злочин, або в умовах крайньої необхідності. Зазначимо, що в судовій практиці найчастіше трапляються випадки відмежування розглядуваного посягання від затримання особи, яка вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння. Так, в одному випадку суд визнав правомірність дій підсудного, який скористався правом на затримання особи, що вчинила злочин[10], в іншому – відкинув доводи обвинувачених та їхніх захисників стосовно відсутності в діях обвинувачених складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України, у зв'язку з відсутністю у них підстав вважати, що особа, яку вони затримали, дійсно вчинила злочин[11].

Вкрай неоднозначним та дискусійним у юридичній літературі є поняття викрадення людини. Передусім варто зазначити, що виокремлення викрадення людини (нехай і поряд з незаконним позбавленням її волі) як посягання на волю, честь та гідність особи відбулося в 2001 р., коли було прийнято чинний на сьогодні КК України. Раніше, у радянських кримінальних кодексах 1922, 1927, 1960 рр., поряд із статтею про відповідальність за незаконне позбавлення волі, містилася окрема стаття про відповідальність за викрадення чужої дитини*. У радянській юридичній літературі вказувалось, що дитиною у цій статті слід вважати особу, яка не досягла 14-річного віку. Викрадення неповнолітніх у віці понад 14 років пропонувалося кваліфікувати як незаконне позбавлення волі[12]. Відповідним чином йшла й тогочасна судова практика, яка викрадення дорослої людини розцінювала як просте чи кваліфіковане незаконне позбавлення волі[13].

Оскільки у диспозиції ч. 1 ст. 146 КК України законодавець не розкриває сутність викрадення людини, для його з'ясування необхідно проаналізувати спеціальну літературу та правозастосовну практику.

На думку більшості дослідників, викрадення людини передбачає сукупність послідовно вчинюваних дій: 1) заволодіння людиною (як варіант – захоплення людини, вилучення людини), вчинене будь-яким способом; 2) переміщення потерпілого з того місця, де він перебував, до іншого; 3) подальше утримування особи всупереч її волі та бажанню[14]. Утім, трапляються й інші точки зору. Наприклад, С.Д. Шапченко, а також А.В. Савченко, В.В. Кузнецов та О.Ф. Штанько, не згадують про першу із зазначених дій, вважаючи, що викрадення людини «передбачає протиправне переміщення особи з одного місця до іншого, що супроводжується фактичним обмеженням її свободи пересування»[15]. Своєю чергою, А.В. Шевчук та М.Д. Дякур переконані, що «викрадення людини, як правило, виражається в її захопленні і подальшому обмеженні волі»[16], тобто не вважають обов'язковим елементом викрадення людини її переміщення. Не згадують про переміщення людини також Т.В. Варфоломеєва[17] та автори науково-практичного коментаря до КК України за редакцією М.О. Потебенька і В.Г. Гончаренка[18]. На думку О.О. Володіної, обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є тільки заволодіння людиною та її переміщення з місця перебування, оскільки в окремих випадках вчинення даного посягання відсутнє навіть тимчасове утримування потерпілої особи[19]. М.І. Хавронюк також вважає, що викрадення людини означає лише заволодіння нею та незаконне її переміщення[20]. Очевидно, що таке різноманіття поглядів на сутність викрадення людини не сприяє правозастосуванню.

Не менші розбіжності в поглядах спостерігаються при розкритті окремих складових викрадення людини. Характеризуючи першу із зазначених вище дій, одні науковці вказують, що викрадення людини полягає

---

* КК УСРР 1922 та 1927 рр. містили окрему статтю (ст. 162 та ст. 157 відповідно) про відповідальність за викрадення, приховування чи підміну чужої дитини з корисливою метою, з помсти або з інших особистих мотивів. У ст. 124 КК УРСР 1960 р., яка мала назву «Викрадення чужої дитини», відповідальність передбачалася за викрадення або підміну чужої дитини з корисливою метою, з помсти або з інших особистих мотивів.

в її захопленні[21], другі – у заволодінні нею[22], треті – в її вилученні[23]. Четверта група дослідників, визначаючи сутність викрадення людини, поєднує одразу кілька із зазначених дій. Так, В.О. Корнієнко пише про «заволодіння живою людиною, вилучення її з природного соціального середовища»[24]. В.Г. Кундеус вважає, що найбільш повно сутність викрадення людини відображає таке визначення: «незаконне заволодіння людиною шляхом вилучення її з місця перебування»[25]. Своєю чергою, В.М. Підгородинський говорить про «заволодіння живою людиною, яке супроводжується захопленням»[26]. Звертає на себе увагу також те, що чимало дослідників слова «заволодіння» та «захоплення» використовують як синонімічні та взаємозамінні[27]. У зв'язку з викладеним необхідно з'ясувати семантичне значення слів «захоплення», «заволодіння» та «вилучення».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «захопити» пояснюється так: «1. Брати що-небудь, хапаючи, стискаючи; схоплювати. 2. Брати, прихоплювати кого-, що-небудь з собою. // Підхопивши кого-, що-небудь, тягти силою свого руху, примушуючи рухатися в тому самому напрямку. … 4. Оволодівати насильно кимсь, чимось, брати силою кого-, що-небудь. // Затримувати кого-небудь силою, позбавляючи волі»[28]. Слово «заволодіти» тлумачиться так: «1. Брати у своє володіння, привласнювати. 2. Опановувати, охоплювати кого-, що-небудь. // Підкоряти своєму впливові; полонити»[29]. Слово «вилучати» тлумачиться так: «1. Вибирати, видаляти що-небудь звідкись, зі складу чогось і т. ін. // Забирати що-небудь у когось, конфіскувати. // Виводити з числа членів якоїсь організації, колективу і т. ін. 2. Відокремлювати від стада (свійських тварин)»[30]. Найменш придатним для характеристики викрадення людини видається термін «вилучення», оскільки він не є відповідником слів «заволодіння» та «захоплення», а фактично позначає наступну дію-складову розглядуваного діяння – переміщення людини. Так, В.Г. Кундеус слушно вважає вилучення людини з певного місця початковим етапом її переміщення[31]. Проте у літературі іноді стверджується, що «вилучення людини є дією, спрямованою на заволодіння нею»; при цьому підкреслюється, що вилучається людина «із звичного для неї мікросередовища поза її волею та бажанням»[32]. Складно зрозуміти, як при такому підході співвідносяться між собою «вилучення» й «заволодіння», що таке «звичне мікросередовище» і чому вилучення людини можливе лише із «звичного» мікросередовища (як, для прикладу, бути у разі, коли заволодіння людиною відбулося на вулиці, яка навряд чи може визнаватись «звичним мікросередовищем»?). Термін «захоплення» семантично вказує на застосування до особи фізичного насильства для подолання її опору. Аналіз судової практики дійсно засвідчує, що викрадення людини, як правило, вчиняється шляхом застосування до неї фізичного насильства. Разом із тим, фізичне насильство – не єдиний спосіб вчинення даного діяння. Іншими способами є психічне насильство, обман чи зловживання довірою, використання безпорадного стану потерпілої особи. З огляду на це, можна зробити висновок, що «захоплення» не повною мірою, дещо однобоко відображає сутність викрадення людини, невиправдано звужує об'єктивну сторону вказаного діяння. Більш придатним видається термін «заволодіння», який, вочевидь, охоплює усі можливі способи викрадення людини. Водночас цей термін є доволі неоднозначним, оскільки, як підкреслювалося, означає також «привласнення», «взяття у своє володіння». У поєднанні з назвою розглядуваного діяння («викрадення») інколи це призводить до спотвореного розуміння його сутності. К.В. Ушакова слушно, на наш погляд, констатує, що «саме тлумачення викрадення [людини] свідчить про невиправдано широке запозичення положень наукових та практичних розробок інституту викрадення чужого майна»[33]. Видається, має рацію також В.О. Навроцький, який зазначає, що у кримінальному праві «термін "викрадення" зазвичай використовується для позначення ознак складів злочинів проти власності, має чіткий зміст, який явно не поширюється на викрадення людини»[34].

Не можемо погодитись з авторами, які «заволодіння»[35], та й саме «викрадення людини», розуміють надто широко, маючи на увазі перетворення особи на річ. Так, наприклад, Я.Г. Лизогуб вважає, що «людину викрадають як річ, тобто відбувається злочинне обернення людської істоти на звичайний матеріальний об'єкт, на річ»[36]. На наш погляд, насправді нічого подібного не відбувається. Аналіз емпіричної бази засвідчує, що в більшості випадків викрадачі прагнуть передовсім перемістити людину в безлюдне місце, де без зайвих свідків «з'ясувати відносини», пред'явити їй свої вимоги, заподіяти тілесні ушкодження тощо. Для цього, зрозуміло, необхідно подолати її опір, домогтися контролю над нею. Таким чином, заволодіння людиною при її викраденні вказує лише на встановлення контролю над нею, але не означає перетворення її на матеріальний об'єкт, певну річ. Так, наприклад, Красноградський районний суд Харківської області засудив двох співучасників, котрі на ґрунті раптово виниклих особистих неприязних відносин шляхом застосування фізичного насильства помістили потерпілого в багажник автомобіля, після чого перевезли його до найближчої лісосмуги, де били та погрожували розправою[37]. Як бачимо, у наведеному прикладі винні, застосувавши фізичне насильство й подолавши таким чином опір потерпілого, спершу встановили контроль над ним. На наш погляд, саме «встановлення контролю», а не «заволодіння» краще відображає суть вчиненої дії при характеристиці об'єктивної сторони викрадення людини. Встановивши контроль над людиною, викрадачі намагаються здійснювати його доти, доки вважають за необхідне.

Здійснюючи розмежування незаконного позбавлення волі та викрадення людини, Я.Г. Лизогуб підкреслює, що «головним критерієм розуміння факту викрадення є те, що потерпілий перебуває під контролем викрадача, тобто місце знаходження (утримання) потерпілого, так само, як і будь-яка його поведінка в цьому місці, контролюються викрадачем»[38]. Вважаємо, є всі підстави стверджувати, що під аналогічним контролем перебуває й особа, незаконно позбавлена волі (однак не викрадена). За великим рахунком, саме в контролі над особою (фактично – в її незаконному утриманні) й полягає сутність розглядуваного посягання. Приміром, Красноармійський міськрайонний суд Донецької області встановив, що І., який перебував у стані алко-

гольного сп'яніння, з метою з'ясування відносин зі своєю співмешканкою Н., прибув на її робоче місце, де між ними виникла сварка. Коли Н. спробувала вийти з кабінету, І. обома руками відштовхнув її, не давши можливості вільно покинути приміщення, а відтак зачинив двері на замок. Незаконно позбавивши Н. свободи, І. вийняв канцелярського ножа і, демонструючи його перед співмешканкою, погрожував його застосуванням, намагаючись таким чином залякати жінку й схилити її до налагодження стосунків[39]. Наведений приклад демонструє, що потерпіла від незаконного позбавлення свободи жінка перебувала під контролем винного, зокрема не могла вільно покинути приміщення, в якому не бажала перебувати.

Втім, аналіз емпіричної бази засвідчує, що встановлення контролю над потерпілою особою у разі незаконного позбавлення її свободи характеризується особливостями, головними з яких є те, що нерідко воно (встановлення контролю) має «безконтактний» характер (наприклад, зачинення людини в певному приміщенні, відмова випустити з нього). У зв'язку з цим необхідно також зауважити, що для створення перепон у вільному пересуванні фізичне насильство рідше застосовується в разі незаконного позбавлення свободи, не пов'язаного з її викраденням.

У спеціальній літературі нерідко стверджується: основна відмінність між незаконним позбавленням волі та викраденням людини полягає в тому, що в разі вчинення першого діяння виключається переміщення потерпілої особи, тоді як при викраденні людини воно має визначальне значення[40]. Однак чи дійсно факт переміщення людини може слугувати надійним критерієм для розмежування вказаних діянь? У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «переміщати» пояснюється так: «Змінювати місцезнаходження чого-небудь; переносити з одного місця в інше. Змінювати місцеперебування кого-небудь»[41]. У тих випадках, коли потерпілу особу перевозять до іншого населеного пункту чи іншої місцевості, питання про наявність чи відсутність факту переміщення не виникає, і такі діяння кваліфікуються як викрадення людини. Не все так однозначно із переміщеннями на незначну відстань (насамперед у межах приватного домоволодіння), попри те, що в літературі інколи підкреслюється, що відстань, на яку переміщають особу, для кваліфікації значення не має[42].

Описуючи об'єктивну сторону незаконного позбавлення волі, дослідники традиційно вказують, що дане діяння може полягати, зокрема, в поміщенні потерпілого у певне місце, звідки він не може самостійно вибратися[43]. Не зовсім зрозумілим, на наш погляд, є те, як можна помістити кудись людину, не переміщаючи її. У зв'язку з цим зазначимо, що, описуючи фактичні обставини вчиненого діяння, суди нерідко змушені вживати такі слова, як «відвів»[44], «підвів»[45], «витягнув»[46], «потягнув»[47], «затягнув»[48] тощо. Очевидно, що всі наведені слова свідчать про переміщення людини. Зауважимо також, що в судовій практиці не бракує прикладів того, як людину, котру незаконно позбавляють волі, переміщають на більш значну відстань. Так, наприклад, Краснолиманський міський суд Донецької області встановив, що підсудна вивела свою стару матір із будинку на подвір'я і прив'язала її ланцюгом до дерева, чим незаконно позбавила її свободи пересування[49]. Навряд чи факт переміщення потерпілої, яку вивели з приміщення на подвір'я, свідчить про її викрадення, тому суд, на наш погляд, правильно кваліфікував вчинене винною як незаконне позбавлення волі. Зауважимо також, що іноді суди, описуючи об'єктивну сторону незаконного позбавлення волі, прямо визнають факт переміщення потерпілої особи. Приміром, Криворізький районний суд Дніпропетровської області встановив, що підсудний «захопив малолітнього за ліву руку і всупереч його волі перемістив з подвір'я будинку до кухні, де пристебнув за праву ногу металевим ланцюгом» (вказані дії суд кваліфікував як незаконне позбавлення волі)[50]. Останній приклад, на наш погляд, переконливо доводить, що ознака переміщення не може слугувати беззаперечним критерієм для розмежування незаконного позбавлення волі та викрадення людини, навіть якщо розглядати її в сукупності з ознаками заволодіння та утримання. Якщо відсутність переміщення завжди виключає викрадення людини, то факт її переміщення безумовним свідченням викрадення людини не є.

Разом із тим звертає на себе увагу те, що у наведених та інших подібних випадках людину переміщали на невелику відстань *в межах* домоволодіння чи іншого місця, в якому вона перебувала за своєю волею (місця проживання, роботи, відпочинку тощо). Таке переміщення пов'язане з бажанням винного помістити потерпілого туди, звідки останньому складніше буде вибратися (наприклад, в підвал чи погріб), або ж у те місце, де за ним буде зручніше наглядати. У «класичних» ж випадках викрадення людини переміщення відбувалось за межі місця останнього перебування особи. Вочевидь, саме такі випадки й мають визнаватись «викраденням людини».

На думку О.В. Нікуліної, переміщення в разі викрадення людини завжди пов'язане з перевезенням потерпілого з використанням транспортного засобу[51]. З цим твердженням погодитись не можемо, оскільки переміщення викраденого може відбуватися й без задіяння транспорту. Як правило, таке має місце у разі викрадення малолітніх дітей. Приміром, Червонозаводський районний суд м. Харкова встановив, що чоловік, перебуваючи в стані сп'яніння, схопив на вулиці малолітню дівчинку, яку безпідставно вважав своєю донькою, і проти її волі повів до свого будинку, де утримував[52].

Відстань, на яку переміщається потерпіла особа, на кваліфікацію вчиненого не впливає. Аналіз судової практики засвідчує, що викрадених людей переміщають, як правило, на невеликі відстані – здебільшого в межах одного району (приміром, везуть на околицю населеного пункту, до найближчої лісопосадки і т. ін.).

Таким чином, викрадення людини передбачає встановлення контролю над нею та переміщення її за межі місця, в якому вона перебувала за своєю волею. Що ж стосується утримування особи, то, на наш погляд, не можна погодитись з авторами, котрі переконані, що для викрадення людини ця ознака не є обов'язковою[53]. Вважаємо, що факт утримування людини у разі її викрадення є беззаперечним, хоча ця озна-

ка дійсно має певні особливості порівняно з незаконним позбавленням волі, не пов'язаним з її викраденням. Навряд чи правильно виокремлювати її в якості третьої за чергою, такої, що має місце тільки після переміщення людини. Слово «утримувати» означає «перешкоджати чийомусь рухові, уповільнювати, гальмувати просування кого-, чого-небудь або зупиняти зовсім. // Тримаючи, притримуючи кого-небудь, перешкоджати щось зробити. // Стримувати кого-небудь від якихось дій, вчинків»[54]. Утримування людини у разі її викрадення починається не після її переміщення з того місця, в якому вона перебувала, у те, в якому не бажає перебувати, а з моменту встановлення контролю над нею і триває до моменту її звільнення. Іншими словами, всім етапам викрадення людини властивий спільний елемент – її утримування. У зв'язку з цим вважаємо, що виокремлення «подальшого утримування» як ознаки викрадення людини позбавлене сенсу, тим більше, що на практиці подальше (після переміщення) утримування має місце не завжди.

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини переважна більшість дослідників відносить до формальних складів[55]. На думку інших, даний склад за своєю конструкцією належить до матеріальних[56]. Так, С.Д. Шапченко переконаний, що незаконне позбавлення волі включає: а) діяння; б) наслідок; в) причинний зв'язок між діянням і наслідком. При цьому під наслідком вказаного діяння науковець розуміє фактичне обмеження потерпілого у свободі пересування[57]. Зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 146 КК України дійсно можна зробити двоякий висновок про конструкцію даного складу злочину, адже все залежить від того, як розглядати незаконне позбавлення волі – як діяння, чи як наслідок*. Разом із тим більше схиляємось до того, що у розглядуваному випадку має місце формальний, а не матеріальний склад. Навряд чи законодавець, формулюючи зазначену диспозицію, мав на меті вказати на позбавлення свободи як на наслідок, а не як на діяння. Інша справа, що діяння і наслідок тут фактично збігаються у часі.

У юридичній літературі слушно вказується, що незаконне позбавлення волі слід вважати закінченим з моменту фактичного позбавлення людини свободи пересування (перешкоджання особі можливості покинути певне місце, в якому її незаконно утримують і де вона не бажає перебувати)[58].

Натомість момент закінчення викрадення людини визначається по-різному. Так, на думку А.В. Савченка, В.В. Кузнецова та О.Ф. Штанька, закінченим цей злочин є «з моменту заволодіння людиною та фактичного початку обмеження її волі»[59]. Такий підхід є неоднозначним, оскільки незрозуміло, чому момент заволодіння людиною та фактичний початок обмеження її волі відокремлюються сполучником «та». Так само не зовсім коректною видається точка зору В.М. Підгородинського, який переконаний, що викрадення людини є закінченим «з моменту, коли особа, яка була переміщена у певне місце, фактично обмежена у свободі пересування»[60]. Складається враження, що «фактичне обмеження у свободі пересування» пов'язується не з моментом заволодіння потерпілою особою, а з моменту, коли особа «була переміщена у певне місце». Не можемо погодитись і з точкою зору М.О. Акімова, котрий підкреслює, що «потерпілий, якого вже позбавили свободи, ще формально не може вважатись викраденим, бо його ще не вилучили з місця перебування і не перемістили в інше місце (на розсуд винної особи)»[61]. Вважаємо, що переміщення потерпілої особи для визнання викрадення людини закінченим значення не має, оскільки, як визнає сам М.О. Акімов, свободи її позбавили ще до цього. Не зовсім послідовною видається й позиція Я.Г. Лизогуба, котрий, з одного боку, вказує, що моментом закінчення викрадення людини є вилучення потерпілого, з іншого ж, зазначає, що «під час викрадення людини остання спочатку вилучається з місця перебування, а потім позбавляється волі на період перебування у викрадача»[62]. Вочевидь, викрадена людина позбавляється свободи не «потім», а з моменту втрати можливості вільного пересування. Не можемо погодитись і з точкою зору В.І. Зубкової, на переконання якої викрадення людини сконструйовано законодавцем за типом матеріальних складів і має визнаватись закінченим «не з моменту захоплення людини, а лише після виконання й інших дій цього складу: після переміщення викраденого в інше місце та обмеження свободи його пересування, тобто коли в повному обсязі відбулося викрадення»[63]. Вважаємо, що для подібних висновків немає жодних підстав, адже насправді законодавець не пояснює, що слід розуміти під викраденням людини, зокрема нічого не каже про обов'язковість переміщення та подальшого утримування потерпілого для визнання викрадення людини закінченим злочином. Крім цього, не можна ігнорувати й того, що фактичне позбавлення свободи пересування та вибору місця перебування починається вже з моменту встановлення контролю над пересуванням потерпілого і триває до моменту його звільнення. Не можемо погодитись і з точкою зору Н.В. Бойко, яка свого часу писала, що викрадення людини «слід визнавати закінченим з моменту отримання винним реальної можливості розпорядитися долею викраденої людини»[64]. Вочевидь, такий висновок про момент закінчення викрадення людини авторка зробила за аналогією з викраденням чужого майна, що навряд чи правильно, адже ставити знак рівності між майном та свободою людини некоректно. Із зрозумілих причин неприйнятною видається також точка зору О.В. Нікуліної, котра вважає, що момент закінчення викрадення людини «залежить від рішення суду і, відповідно, є оціночною категорією»[65].

На наше переконання, розглядуване діяння, як у формі незаконного позбавлення волі, так і у формі викрадення людини, слід вважати закінченим з моменту фактичного позбавлення особи свободи пересування. Аналогічною є точка зору й деяких інших дослідників[66]. Замахом на незаконне позбавлення волі або викрадення людини слід вважати вчинення особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямованого

* У даному контексті С.Д. Шапченко зауважує, що в більшості випадків фактичне обмеження потерпілого у свободі пересування «є безпосереднім результатом вчиненого діяння, практично не відокремленим від нього в часі» (Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277).

на виконання об'єктивної сторони вказаного злочину, якщо при цьому його не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного (наприклад, винний зробив спробу перешкодити потерпілому покинути приміщення, однак його дії були припинені сторонніми особами, або ж потерпілий зумів самостійно покинути приміщення, в якому не бажав перебувати).

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини традиційно відносять до триваючих злочинів[67]. Разом із тим у літературі висловлювалась думка, що триваючим злочином є лише незаконне позбавлення волі, тоді як викрадення людини таким не є, оскільки викрадення апріорі не може вчинятися протягом тривалого проміжку часу. Так, Я.Г. Лизогуб підкреслює, що викрадення людини «через особливості юридичної конструкції не узгоджується з такою обставиною, як "вчинене протягом тривалого часу", оскільки остання створює абсурдне уявлення про його – викрадення – юридичну природу, адже момент закінчення цього злочину пов'язується лише з самим фактом вилучення потерпілого. Усі подальші дії, зокрема з приводу його утримання чи переміщення, не входять до юридичного складу викрадення, становлячи інші самостійні злочини, котрі потребують окремої кримінально-правової оцінки»[68]. На наш погляд, однозначно погодитись із наведеним твердженням не можна. Як видається, вказаний дослідник не враховує того, що, як і незаконне позбавлення волі, за своєю природою викрадення людини полягає насамперед у протиправному утримуванні потерпілої особи, яке починається з моменту встановлення контролю над нею і триває до моменту її звільнення. Утримування, зокрема, має місце і в період переміщення людини, адже в цей проміжок часу їй також перешкоджають вільно пересуватися (цього чомусь не беруть до уваги інші дослідники). Утримування, зрозуміло, може продовжуватись і пізніше – після переміщення особи до певного місця. У зв'язку з цим має рацію О.В. Ободовський, який вказує, що заперечення тези про те, що викрадення людини є триваючим злочином, призведе до двозначності в кримінально-правовій охороні свободи людини: якщо людину незаконно позбавили волі – можливості за власним вибором обирати та змінювати місце свого перебування, – то весь час, протягом якого ця людина не має такої можливості, вважатиметься часом вчинення злочину; якщо ж людина була протиправно позбавлена свободи, але внаслідок викрадення, то тоді її утримування злочином чомусь не вважатиметься[69].

Варто погодитись з науковцями, котрі підкреслюють, що початок суспільно небезпечного діяння об'єктивної сторони складу багатьох триваючих злочинів (у тому числі незаконного позбавлення волі) дещо «не схожий» на наступну «частину» діяння (вчинену після досягнення цим діянням стадії закінченого злочину). Вказане посягання полягає у тому, що «людина не просто одномоментно була позбавлена волі, а була позбавлена волі деякий час, протягом якого винний "контролював" становище потерпілого. Саме в цьому контролі й виражається суспільно небезпечне діяння – позбавлення волі. Навіть у ситуації, коли винний, незаконно позбавивши потерпілого волі, не вживає в подальшому жодних заходів для того, щоб позбавлення волі продовжувалося (зокрема, залишає місце, де перебуває потерпілий, не маючи наміру туди повертатися), все ж можемо говорити про згаданий вище контроль: винний усвідомлює, що потерпілий не зможе залишити приміщення без сторонньої допомоги, і розраховує на це, як розраховував на це від самого початку, коли зачиняв приміщення»[70]. Видається, що вказаний висновок цілком актуальний і для викрадення людини, у разі вчинення якого початок суспільно небезпечного діяння (встановлення контролю над потерпілою особою) дещо «не схожий» на наступну його «частину» (переміщення її за межі місця, в якому вона перебувала за своєю волею). Головне інше: увесь цей час людину незаконно утримують, здійснюють контроль за її пересуванням. Нагадаємо також, що після переміщення особи її незаконне утримування може продовжуватись у місці, куди її доставили. Зважаючи на викладене, маємо всі підстави віднести викрадення людини до триваючих злочинів.

Віднесення незаконного позбавлення волі або викрадення людини до триваючих злочинів означає, що з моменту фактичного позбавлення особи свободи пересування вказане діяння триває в часі вже на стадії закінченого злочину доти, доки потерпілий не буде звільнений (зуміє втекти, буде добровільно звільнений винними, працівниками правоохоронних органів чи іншими особами). Дії з утримування потерпілого, до яких винний приєднався після початку розглядуваного злочину і до його закінчення, слід вважати співвиконавством у ньому.

Як при викраденні людини, так і при незаконному позбавленні волі, не пов'язаному з її викраденням, можливими є різні способи вчинення вказаних посягань: застосування фізичного та (чи) психічного насильства, обман або зловживання довірою, використання безпорадного стану потерпілої особи. Аналіз судової практики засвідчує, що найпоширенішим способом є застосування фізичного насильства (насамперед для подолання опору потерпілої особи), при цьому такий спосіб більш характерний для викрадення людини.

Варто наголосити, що способами незаконного позбавлення людини свободи, не пов'язаного з її викраденням, можуть бути такі способи вчинення даного злочину, за яких винний безпосередньо не контактує з потерпілим (наприклад, зачинення людини в певному приміщенні без будь-якого фізичного чи психічного впливу на неї, невипускання потерпілого з приміщення, в якому він опинився за своєю волею, відібрання в нього засобів пересування тощо).

М.І. Хавронюк переконаний, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони незаконного позбавлення волі є місце. Вчений зазначає, що «позбавлення волі може полягати у триманні особи в місці, де вона взагалі не бажає або більше не бажає перебувати, або в поміщенні її в місце, яке вона не має змоги вільно залишити, хоча бажає цього. Таким місцем можуть бути як приміщення (кімната, камера, погріб тощо) чи комплекси приміщень (підвал багатоповерхового будинку, лікарня), так і інші місця (дах багатоповерхового будинку, транспортний засіб) чи місцевості (скеля, острів тощо)»[71]. На думку В.Г. Кундеуса, місце вчинення злочину

слід визнавати також обов'язковою ознакою викрадення людини. Науковець переконаний, що «важливою ознакою викрадення є як те середовище, місце перебування людини, звідки її викрадають, так і те місце, куди людину поміщають»[72]. Він підкреслює, що «від встановлення місця вилучення людини залежить сутність самого викрадення людини»[73]. На наш погляд, зараховувати місце вчинення злочину до обов'язкових ознак об'єктивної сторони незаконного позбавлення волі або викрадення людини немає підстав. Вочевидь, має рацію Т.В. Родіонова, коли зазначає, що «необхідно чітко відмежовувати матеріальне поняття "місце вчинення злочину" від його кримінально-процесуального аналога. Місце вчинення злочину, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України, належить до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Як об'єктивна обставина, місце вчинення злочину притаманне кожному злочинному посяганню, оскільки будь-яке діяння завжди вчиняється суб'єктом у певному місці, тому знаходить відображення у процесуальних документах (зокрема, у протоколі огляду місця події). Натомість матеріальне поняття "місце вчинення злочину" постає лише як обов'язкова ознака складу злочину. Воно або безпосередньо передбачається в законі, або випливає з нього в результаті застосування прийомів тлумачення. Вказівка законодавця на певне місце вчинення злочину означає, що в разі вчинення діяння в іншому місці буде відсутнім склад певного злочину або наявним буде склад іншого злочину»[74]. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, як і будь-яке інше діяння, завжди вчиняється в певному місці, що може мати доказове або інше процесуальне значення. Однак значення для кваліфікації розглядуваного злочину місце незаконного позбавлення волі або викрадення людини, на наш погляд, не має.

Час, протягом якого людину незаконно утримують, може бути різним. Аналіз судової практики засвідчив, що мінімальний проміжок часу, протягом якого утримували потерпілого від розглядуваного злочину – 4–5 хвилин[75], максимальний – понад 11 місяців[76]. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, здійснюване протягом тривалого часу, визнане законодавцем обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність за цей злочин (ч. 2 ст. 146 КК України). Водночас у літературі неодноразово вказувалось, що в окремих випадках незначний час, протягом якого утримували особу, може свідчити про малозначність діяння[77]. Вочевидь, визнання поведінки суб'єкта малозначним діянням дійсно може мати місце, якщо позбавлення свободи пересування тривало лічені хвилини і саме така його тривалість охоплювалась умислом суб'єкта[78].

У спеціальній літературі неодноразово пропонувалося виокремити відповідальність за викрадення людини в окрему статтю КК України[79]. Відповідна пропозиція обґрунтовується передусім підвищеною суспільною небезпечністю викрадення людини порівняно з незаконним позбавленням волі, не пов'язаним з її викраденням, а також відмінностями їх об'єктивних та суб'єктивних ознак[80]. Не раз також наголошувалось, що викрадення людини є «найнебезпечнішою формою незаконного позбавлення волі»[81].

Здійснений аналіз, однак, дає підстави для висновку, що викрадення людини та незаконне позбавлення її волі насправді дуже подібні за своєю об'єктивною стороною. На наш погляд, відмінності між ними є незначними і полягають насамперед у тому, що викрадення людини неможливе без переміщення її за межі місця, в якому вона перебувала за своєю волею. Водночас необхідно підкреслити, що будь-яке викрадення людини, беззаперечно, є й актом незаконного позбавлення її свободи.

Отже, потрібно дати чітку відповідь на запитання: у чому конкретно полягає більша суспільна небезпека викрадення людини порівняно зі «звичайним» незаконним позбавленням її свободи? На жаль, дослідниками вона здебільшого констатується, але не обґрунтовується. Автор цих рядків переконаний, що встановлення контролю над людиною (як би його не називали – захопленням чи заволодінням) далеко не завжди свідчить про якісно інший ступінь суспільної небезпеки викрадення людини. Так само про підвищену суспільну небезпеку цього діяння далеко не завжди свідчить і факт переміщення людини за межі місця, в якому вона перебувала за своєю волею. Для прикладу, в одному випадку людину зачинили в холодному, сирому, темному підвалі, в іншому – перевезли на певну відстань в салоні комфортного автомобіля. На переконання автора, у запропонованих прикладах більшу небезпеку становить незаконне позбавлення людини волі без її переміщення.

Нерідко в якості позитивного наводиться зарубіжний досвід, який начебто заслуговує на запозичення в частині виокремлення самостійної статті про відповідальність за викрадення людини[82]. Насправді ж відповідний досвід є різним, і навряд чи коректно абсолютизувати досвід одних держав, ігноруючи досвід інших. Законодавці багатьох держав (зокрема, Азербайджану, Білорусі, Болгарії, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Молдови, Німеччини, Росії, Сербії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, Швеції) дійсно передбачають відповідальність за незаконне позбавлення свободи та викрадення людини в різних статтях, тим самим розмежовуючи ці діяння. Однак немало законодавців (наприклад, Данії, Литви, Норвегії, Польщі, Франції, Швейцарії) об'єднує незаконне позбавлення волі та викрадення людини в межах однієї статті, не бачачи необхідності розосереджувати їх. Варто також зауважити, що досвід тих держав, які у своєму законодавстві викрадення людини виокремили в самостійну статтю, є дуже неоднозначним і активно критикується тамтешніми науковцями. Так, наприклад, російські дослідники майже одноголосно нарікають на те, що правозастосовна практика постійно стикається з серйозними труднощами, пов'язаними із розмежуванням викрадення людини та незаконного позбавлення її свободи. Причиною цього, на їх погляд, є відсутність описової диспозиції, в якій містилося б законодавче визначення «викрадення людини»[83].

Автор переконаний, що виокремлення викрадення людини в окрему статтю КК України не покращить правозастосовну практику, а навпаки ускладнить її. Вже зараз можна навести чимало прикладів того, як суди

надають вчиненому неправильну кримінально-правову оцінку. Поширеною, приміром, є практика кваліфікації очевидних випадків викрадення людини як незаконного позбавлення її волі, а не викрадення. Наприклад, як незаконне позбавлення волі Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області кваліфікував дії трьох співучасників, які, застосовуючи фізичну силу, посадили потерпілого в автомобіль та відвезли його до м. Тернополя, де утримували, зачинивши в приміщенні сушильної кімнати, на дев'ятому поверсі будинку[84]. Навряд чи варто сумніватись в тому, що за умов, коли критерії розмежування незаконного позбавлення волі та викрадення людини розмиті, виокремлення останнього діяння в окрему статтю КК України істотно ускладнить правозастосовну практику.

Таким чином, необхідності у виокремленні викрадення людини в самостійну статтю КК України немає[85] з огляду на відсутність для цього належних підстав. Більше того, у світлі викладеного вище постає питання про доцільність відмови від вказівки на викрадення людини як альтернативного незаконному позбавленню волі діяння. Вочевидь, такий варіант можливий*, адже незаконне позбавлення волі за своєю суттю охоплює й випадки викрадення людини. Утім, в інтересах правозастосовної практики (аби не дезорієнтувати її) згадку про викрадення людини в ст. 146 КК України все ж варто залишити. Зокрема, традиційним і загалом виправданим є вживання терміна «викрадення» для позначення відповідних злочинних дій, вчинених стосовно малолітніх дітей.

Звертає на себе увагу той факт, що в назві ст. 146 КК України, а також у диспозиції її ч. 1 вжито сполучник «або». Зауважимо, що в українській мові сполучник «або» «вживається на означення того, що з ряду перелічуваних предметів (явищ і т. ін.) можливий тільки один», «підкреслює взаємовиключення перелічуваних предметів, явищ і т. ін.»[86]. У зв'язку з цим варто ще раз підкреслити, що викрасти людину, незаконно не позбавивши її свободи, неможливо. З огляду на це використання сполучника «або» у ст. 146 КК є явно некоректним. Зазначимо, що використання сполучника «або» при формулюванні диспозиції вказаної норми не трапилося в жодному проаналізованому автором зарубіжному кримінальному законі.

Висновки. З огляду на викладене, назву ст. 146 КК України, а також диспозицію її ч. 1, слід викласти у такій редакції:

«Стаття 146. Викрадення людини чи інше незаконне позбавлення її свободи

1. Викрадення людини чи інше незаконне позбавлення її свободи».

---

[1] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернєя. Київ: Юрінком Інтер, 2016. С. 333.

[2] Амосов А.Е. Незаконное лишение свободы в уголовном праве России (виды и характеристика): дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Владимир, 2008. 199 с. С. 69.

[3] Снахова М.Р. Уголовно-правовая охрана личной свободы: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2002. С. 100.

[4] Там само.

[5] Див., наприклад: Бойко Н.В. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1989. С. 11; Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 77, 86; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277.

[6] Терентьев В.И. Уголовное право Украины. Особенная часть. Конспект лекций. Николаев: Изд-во «Дизайн и полиграфия», 2007. С. 90.

[7] Бойко Н.В. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1989. С. 11; Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 86.

[8] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

[9] Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. С. 107.

[10] Вирок Печерського районного суду м. Києва від 30 березня 2012 р. (справа № 1-819/11) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/22264476

[11] Вирок Ялтинського міського суду Автономної Республіки Крим від 13 січня 2014 р. (справа № 121/1820/13-к) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/36626135

[12] Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий / под общей ред. В.И. Зайчука. Киев: Изд-во политической литературы Украины, 1969. С. 281.

[13] Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. Коментарі до статей 109–447 Кримінального кодексу / під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. Київ: Форум, 2001. С. 109.

[14] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 79; Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. Санкт-Петербург: Изд-тво «Юридический центр Пресс», 2002. С. 104.

---

* Зауважимо, що Н.В. Бойко ще у 1989 р. вважала недоцільним збереження в КК УРСР окремої статті про відповідальність за викрадення чужої дитини (Бойко Н.В. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1989. С. 12).

[15] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277; Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій. Київ: Вид. Паливода А.В., 2006. С. 335.

[16] Шевчук А.В., Дякур М.Д. Кримінальне право України (Особлива частина): навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. С. 63.

[17] Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. С. 378.

[18] Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. Коментарі до статей 109–447 Кримінального кодексу / під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. Київ: Форум, 2001. С. 110.

[19] Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 10, 84.

[20] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 434.

[21] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Шевчук А.В., Дякур М.Д. Кримінальне право України (Особлива частина): навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. С. 63.

[22] Див., наприклад: Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 79–80; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 434; Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Київ: Істина, 2011. С. 241; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. С. 378.

[23] Див., наприклад: Акімов М.О. Кримінально-правова охорона свободи особи: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Сіверщини.* 2018. № 1 (3). С. 143 (Серія «Право»); Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. С. 66.

[24] Кримінальне право України: Особлива частина / за заг. ред. Є.Л. Стрельцова. Харків: Одіссей, 2009. С. 52.

[25] Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. С. 66.

[26] Кримінальне право України: навч.-метод. посіб. / за ред. В.О. Тулякова. Одеса: Фенікс, 2011. С. 109.

[27] Див., наприклад: Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Харків: Одіссей, 2012. С. 276; Зубкова В.И. Ответственность за преступления против личности по законодательству России. Москва: Норма, 2005. С. 182.

[28] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 434.

[29] Там само. С. 381.

[30] Там само. С. 140.

[31] Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. С. 64–65.

[32] Гаджиев С.Н. Теоретические и практические аспекты квалификации похищения человека: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Махачкала, 2005. С. 10.

[33] Ушакова Е.В. Уголовно-правовые и криминологические меры противодействия похищению человека: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2012. С. 6.

[34] Навроцький В.О. Перспективи кримінально-правової регламентації торгівлі людьми торгівлі людьми та деяких суміжних посягань. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми:* матеріали ІІІ Міжнародного наук.-практ. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 12–13 квітня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 123.

[35] Д.Я. Зайдієва, наприклад, зазначає, що заволодіння людиною передбачає «фактичне панування (рос. – «господство») викрадача» (Зайдиева Д.Я. Уголовно-правовая охрана личной свободы человека: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. С. 72).

[36] Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 109.

[37] Архів Красноградського районного суду Харківської обл. за 2017 рік. Справа № 626/64/17.

[38] Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 110.

[39] Архів Красноармійського міськрайонного суду Донецької обл. за 2012 рік. Справа № 1/0529/238/2012.

[40] Див., наприклад: Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. С. 104; Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. С. 60–61; Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина – СПб ГКА, 2010. Т. 14: Преступления против свободы, чести и достоинства личности. С. 69, 71.

[41] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 918.

[42] Оганян Р.Э. Криминологическая теория и практика предупреждения преступлений, связанных с похищением людей: дисс. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2002. С. 63.

[43] Див., наприклад: Бойко Н.В. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1989. С. 11; Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 9; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. С. 378.

[44] Вирок Полтавського районного суду Полтавської обл. від 22 лютого 2012 р. (справа № 1625/178/2012) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/21668081; Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 17 квітня 2012 р. (справа № 1/2609/498/12) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/22641095

[45] Приговор Волчанского районного суда Харьковской обл. от 1 ноября 2011 г. (дело № 2008/1-207/11) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/19242202

[46] Приговор Каменско-Днепровского районного суда Запорожской обл. от 4 апреля 2012 г. (дело № 811/557/2012) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/26588545

[47] Вирок Олевського районного суду Житомирської обл. від 17 вересня 2012 р. (справа № 1-97/12) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/27022125; Вирок Кременецького районного суду Тернопільської обл. від 10 жовтня 2012 р. (справа № 1909/2299/2012) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/27277231

[48] Вирок Олевського районного суду Житомирської обл. від 17 вересня 2012 р. (справа № 1-97/12) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/27022125; Вирок Шаргородського районного суду Вінницької обл. від 20 листопада 2014 р. (справа № 152/2002/14-к) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/41488774

[49] Приговор Краснолиманского городского суда Донецкой обл. от 27 сентября 2011 г. (дело № 1-348/11) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/19723302

[50] Приговор Криворожского районного суда Днепропетровской обл. от 13 октября 2011 г. (дело № 1-171/11) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/18835857

[51] Никулина Е.В. Анализ уголовно-правовых проблем похищения человека и его криминологическая характеристика в Северо-Кавказском регионе: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. С. 20.

[52] Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова за 2014 рік. Справа № 646/291/14-к.

[53] Потапкин С.Н. Незаконное лишение свободы по российскому уголовному праву: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Нижний Новгород, 2003. С. 101.

[54] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1521.

[55] Див., наприклад: Бойко Н.В. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1989. С. 15; Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 9; Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 110; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернєя. Київ: Юрінком Інтер, 2016. С. 334.

[56] Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277; Зубкова В.И. Ответственность за преступления против личности по законодательству России. Москва: Норма, 2005. С. 183.

[57] Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277.

[58] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. С. 379; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277.

[59] Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій. Київ: Вид. Паливода А.В., 2006. С. 335.

[60] Кримінальне право України: навч.-метод. посіб. / за ред. В.О. Тулякова. Одеса: Фенікс, 2011. С. 109.

[61] Акімов М.О. Кримінально-правова охорона свободи особи: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Сіверщини.* 2018. № 1 (3). С. 145, 147 (Серія «Право»).

[62] Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 110.

[63] Зубкова В.И. Ответственность за преступления против личности по законодательству России. Москва: Норма, 2005. С. 183.

[64] Бойко Н.В. Ответственность за незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1989. С. 61.

[65] Никулина Е.В. Анализ уголовно-правовых проблем похищения человека и его криминологическая характеристика в Северо-Кавказском регионе: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. С. 12.

[66] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277.

[67] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. С. 65; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. С. 379; Ободовський О.В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. С. 122–124, 133.

[68] Лизогуб Я. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України): деякі проблеми кваліфікованого складу. *Право України*. 2008. № 10. С. 128.

[69] Ободовський О.В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. С. 123. Дослідник, однак, виходить з того, що триваючий характер викрадення людини пов'язаний з *подальшим її утримуванням*, яке «на даний час охоплюється формулюванням "викрадення людини"» (див. Ободовський О.В. Вказана праця. С. 123–124).

[70] Ободовський О.В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. С. 81–82.

[71] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 434.

[72] Кундеус В.Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. С. 66.

[73] Там само. С. 67.

[74] Родіонова Т.В. Місце вчинення злочину за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. С. 43–44.

[75] Вирок Геніческого районного суду Херсонської обл. від 17 грудня 2015 р. (справа № 653/2988/15-к) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/55045211

[76] Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 2 липня 2018 р. (справа № 335/2131/18) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/75169043

[77] Див., наприклад: Кримінальне право України: навч.-метод. посіб. / за ред. В.О. Тулякова. Одеса: Фенікс, 2011. С. 109; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277.

[78] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. С. 277.

[79] Див., наприклад: Акімов М.О. Кримінально-правова охорона свободи особи: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Сіверщини.* 2018. № 1 (3). С. 144, 146, 147 (Серія «Право»); Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 85; Кабанець Л.В. Засоби запобігання незаконному позбавленню волі або викраденню людини: міжнародний досвід: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2019. С. 4, 12–13; Лизогуб Я. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України): деякі проблеми кваліфікованого складу. *Право України*. 2008. № 10. С. 129; Політова А.С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. С. 5, 9, 16–17.

[80] Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 85.

[81] Див., наприклад: Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. С. 103.

[82] Див., наприклад: Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 32; Лизогуб Я. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України): деякі проблеми кваліфікованого складу. *Право України*. 2008. № 10. С. 129.

[83] Див., наприклад: Донцов А.В. Похищение человека: уголовно-правовой аспект: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2003. С. 8, 14; Зайдиева Д.Я. Уголовно-правовая охрана личной свободы человека: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. С. 60; Казамиров А.И. Уголовно-правовая защита права человека на свободу: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2003. С. 90; Петров П.К. Уголовно-правовые и криминологические аспекты похищения человека: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Челябинск, 2010. С. 11; Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина – СПб ГКА, 2010. Т. 14: Преступления против свободы, чести и достоинства личности. С. 46, 47.

[84] Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської обл. від 8 квітня 2011 р. (справа № 1-92/11) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/16512600

[85] Зазначимо, що раніше автор поділяв протилежну точку зору (див.: Андрушко А.В. Розмежування незаконного позбавлення волі або викрадення людини та захоплення заручників. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 49 (Серія «Юридичні науки»).

[86] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 2.

References:

Borysov, V.I. (2008). Zlochyny proty voli, chesti ta hidnosti osoby. Zlochyny proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti (Lektsiia 6 ta 7). Kharkiv: Vydavets FO-P Vapniarchuk N.M. [in Ukrainian].

Dzhuzha, O.M., Savchenko, A.V., Cherniei, V.V. (red.). (2016). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Amosov, A.Ye. (2008). Nezakonnoye lisheniye svobody v ugolovnom prave Rossii (vidy i kharakteristika): diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Vladimir [in Russian].

Snakhova, M.R. (2002). Ugolovno-pravovaya okhrana lichnoy svobody: diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Moskva [in Russian].

Boyko, N.V. (1989). Otvetstvennost' za nezakonnoye lisheniye svobody po sovetskomu ugolovnomu pravu: avtoref. diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Khar'kov [in Russian].

Volodina, O.O. (2003). Kryminalna vidpovidalnist za vykradennia liudyny (analiz skladu zlochynu): dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv, 2003 [in Ukrainian].

Yatsenko, S.S. (red.). (2006). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].

Terent'yev, V.I. (2007). Ugolovnoye pravo Ukrainy. Osobennaya chast'. Konspekt lektsiy. Nikolayev: Izd-vo «Dizayn i poligrafiya» [in Russian].

Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (1950, 4 lystopada). *Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].

Tatsij, V.Ia., Pshonka, V.P., Borysov, V.I., Tiutiuhin, V.I. (red.). (2013). Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. T. 2: Osoblyva chastyna. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Vyrok Pecherskoho raionnoho sudu m. Kyieva (2012, 30 bereznia). Sprava № 1-819/11. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/22264476 [in Ukrainian].

Vyrok Yaltynskoho miskoho sudu Avtonomnoi Respubliky Krym (2014, 13 sichnia). Sprava № 121/1820/13-k. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/36626135 [in Ukrainian].

Zaychuk, V.I. (red.). (1969). Ugolovnyy kodeks Ukrainskoy SSR. Nauchno-prakticheskiy kommentariy. Kiyev: Izdatel'stvo politicheskoy literatury Ukrainy [in Russian].

Potebenko, M.O., Honcharenko, V.H. (red.). (2001). Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Osoblyva chastyna. Komentari do statei 109–447 Kryminalnoho kodeksu. Kyiv: Forum [in Ukrainian].

Yemel'yanov, V.P. (2002). Terrorizm i prestupleniya s priznakami terrorizirovaniya: ugolovno-pravovoye issledovaniye. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo «Yuridicheskiy tsentr Press» [in Russian].

Savchenko, A.V., Kuznetsov, V.V., Shtanko, O.F. (2006). Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: kurs lektsii. Kyiv: Vyd. Palyvoda A.V. [in Ukrainian].

Shevchuk, A.V., Diakur, M.D. (2013). Kryminalne pravo Ukrainy (Osoblyva chastyna): navch. posib. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t [in Ukrainian].

Andrushko, P.P., Honcharenko, V.H., Fesenko, Ye.V. (red.). (2009). Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: u 2 t. T. 1. Kyiv: Alerta; KNT; Tsentr uchbovoi literatury, 2009 [in Ukrainian].

Melnyk, M.I., Khavroniuk, M.I. (red.). (2018). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Kyiv: VD «Dakor», 2018 [in Ukrainian].

Dudorov, O.O., Pysmenskyi, Ye.O. (red.). (2011). Kvalifikatsiia zlochyniv: navch. posib. / za red. Kyiv: Istyna [in Ukrainian].

Akimov, M.O. (2018). Kryminalno-pravova okhorona svobody osoby: problemy ta shliakhy vyrishennia. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Seriia: Pravo*. 1 (3) [in Ukrainian].

Kundeus, V.H. (2004). Kryminalno-pravova kharakterystyka vykradennia: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv [in Ukrainian].

Streltsov, Ye.L. (red.). (2009). Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna. Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].

Tuliakov, V.O. (red.). (2011). Kryminalne pravo Ukrainy: navch.-metod. posib. Odesa: Feniks [in Ukrainian].

Zubkova, V.I. (2005). Otvetstvennost' za prestupleniya protiv lichnosti po zakonodatel'stvu Rossii. Moskva: Norma [in Russian].

Busel, V.T. (red.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.). Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

Gadzhiyev, S.N. (2005). Teoreticheskiye i prakticheskiye aspekty kvalifikatsii pokhishcheniya cheloveka: avtoref. diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Makhachkala [in Russian].

Ushakova, Ye.V. (2012). Ugolovno-pravovyye i kriminologicheskiye mery protivodeystviya pokhishcheniyu cheloveka: avtoref. diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Moskva [in Russian].

Navrotskyi, V.O. (2019). Perspektyvy kryminalno-pravovoi rehlamentatsii torhivli liudmy torhivli liudmy ta deiakykh sumizhnykh posiahan. Protydiia nezakonnii mihratsii ta torhivli liudmy: materialy III Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho sympoziumu (m. Ivano-Frankivsk, 12–13 kvitnia 2019 roku). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Zaydiyeva, D.Ya. (2006). Ugolovno-pravovaya okhrana lichnoy svobody cheloveka: diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Moskva [in Russian].

Dudorov, O.O., Pysmenskyi, Ye.O. (red.). (2013). Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna): pidruchnyk. Kyiv: VD «Dakor» [in Ukrainian].

Arkhiv Krasnohradskoho raionnoho sudu Kharkivskoi obl. (2017). Sprava № 626/64/17 [in Ukrainian].

Arkhiv Krasnoarmiiskoho miskraionnoho sudu Donetskoi obl. (2012). Sprava № 1/0529/238/2012 [in Ukrainian].

Entsiklopediya ugolovnogo prava. (2010). T. 14. Prestupleniya protiv svobody, chesti i dostoinstva lichnosti. Sankt-Peterburg: Izdaniye professora Malinina – SPb GKA, 2010 [in Russian].

Oganyan, R.E. (2002). Kriminologicheskaya teoriya i praktika preduprezhdeniya prestupleniy, svyazannykh s pokhishcheniyem lyudey: diss. … dokt. yurid. nauk: 12.00.08. Moskva [in Russian].

Vyrok Poltavskoho raionnoho sudu Poltavskoi obl. (2012, 22 liutoho). Sprava № 1625/178/2012. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/21668081 [in Ukrainian].

Vyrok Solomianskoho raionnoho sudu m. Kyieva (2012, 17 kvitnia). Sprava № 1/2609/498/12. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/22641095 [in Ukrainian].

Prigovor Volchanskogo rayonnogo suda Harkovskoy obl. (2011, 1 noyabrya). Delo № 2008/1-207/11. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/19242202 [in Russian].

Prigovor Kamensko-Dneprovskogo rayonnogo suda Zaporozhskoy obl. (2012, 4 aprelya). Delo № 811/557/2012. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/26588545 [in Russian].

Vyrok Olevskoho raionnoho sudu Zhytomyrskoi obl. (2012, 17 veresnia). Sprava № 1-97/12. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/27022125 [in Ukrainian].

Vyrok Kremenetskoho raionnoho sudu Ternopilskoi obl. (2012, 10 zhovtnia). Sprava № 1909/2299/2012. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/27277231 [in Ukrainian].

Vyrok Sharhorodskoho raionnoho sudu Vinnytskoi obl. (2014, 20 lystopada). Sprava № 152/2002/14-k). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/41488774 [in Ukrainian].

Prigovor Krasnolimanskogo gorodskogo suda Donetskoy obl. (2011, 27 sentyabrya). Delo № 1-348/11. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/19723302 [in Russian].

Prigovor Krivorozhskogo rayonnogo suda Dnepropetrovskoy obl. (2011, 13 oktyabrya). Delo № 1-171/11. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/18835857 [in Russian].

Nikulina, Ye.V. (2006). Analiz ugolovno-pravovykh problem pokhishcheniya cheloveka i yego kriminologicheskaya kharakteristika v Severo-Kavkazskom regione: avtoref. diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Moskva [in Russian].

Arkhiv Chervonozavodskoho raionnoho sudu m. Kharkova (2014). Sprava № 646/291/14-k [in Ukrainian].

Potapkin, S.N. (2003). Nezakonnoye lisheniye svobody po rossiyskomu ugolovnomu pravu: diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Nizhniy Novgorod [in Russian].

Zinchenko, I.O., Tiutiuhin, V.I. (2010). Odynychni zlochyny: poniattia, vydy, kvalifikatsiia: monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo «FINN» [in Ukrainian].

Obodovskyi, O.V. (2016). Tryvaiuchi zlochyny u kryminalnomu pravi Ukrainy: monohrafiia. Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].

Lyzohub, Ya. (2008). Nezakonne pozbavlennia voli abo vykradennia liudyny (st. 146 KK Ukrainy): deiaki problemy kvalifikovanoho skladu. *Pravo Ukrainy*. 10 [in Ukrainian].

Rodionova, T.V. (2018). Mistse vchynennia zlochynu za kryminalnym pravom Ukrainy: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Odesa [in Ukrainian].

Vyrok Henicheskoho raionnoho sudu Khersonskoi obl. (2015, 17 hrudnia). Sprava № 653/2988/15-k. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/55045211 [in Ukrainian].

Vyrok Ordzhonikidzevskoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia (2 lypnia 2018). Sprava № 335/2131/18). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/75169043 [in Ukrainian].

Kabanets, L.V. (2019). Zasoby zapobihannia nezakonnomu pozbavlenniu voli abo vykradenniu liudyny: mizhnarodnyi dosvid: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Irpin [in Ukrainian].

Politova, A.S. (2007). Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochyniv proty svobody osoby za zakonodavstvom Ukrainy: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv [in Ukrainian].

Dontsov, A.V. (2003). Pokhishcheniye cheloveka: ugolovno-pravovoy aspekt: avtoref. diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Rostov-na-Donu [in Russian].

Kazamirov, A.I. (2003). Ugolovno-pravovaya zashchita prava cheloveka na svobodu: diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Ryazan' [in Russian].

Petrov, P.K. (2010). Ugolovno-pravovyye i kriminologicheskiye aspekty pokhishcheniya cheloveka: avtoref. diss. … kand. yurid. nauk: 12.00.08. Chelyabinsk [in Russian].

Vyrok Ternopilskoho miskraionnoho sudu Ternopilskoi obl. (2011, 8 kvitnia). Sprava № 1-92/11). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from http://reyestr.court.gov.ua/Review/16512600 [in Ukrainian].

Andrushko, A.V. (2017). Rozmezhuvannia nezakonnoho pozbavlennia voli abo vykradennia liudyny ta zakhoplennia zaruchnykiv. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Yurydychni nauky*. Vyp. 6. Tom 3 [in Ukrainian].

Резюме

Андрушко А.В. **Об'єктивна сторона незаконного позбавлення волі або викрадення людини.**

У статті на підставі аналізу кримінального законодавства, судової практики та спеціальної літератури досліджено дискусійні питання об'єктивної сторони незаконного позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 Кримінального кодексу України). Підкреслюється, що необхідності у виокремленні викрадення людини в самостійну статтю КК України немає. Оскільки викрасти людину, незаконно не позбавивши її свободи, неможливо, явно некоректним визнано використання законодавцем сполучника «або» у ст. 146 КК України.

Ключові слова: злочини проти волі, честі та гідності особи, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, об'єктивна сторона злочину, кримінально-правова кваліфікація.

Резюме

Андрушко А.В. **Объективная сторона незаконного лишения свободы или похищения человека.**

В статье на основании анализа уголовного законодательства, судебной практики и специальной литературы исследованы дискуссионные вопросы объективной стороны незаконного лишения свободы или похищения человека (ст. 146 Уголовного кодекса Украины). Подчеркивается, что необходимости в выделении похищения человека в самостоятельную статью УК Украины нет. Поскольку похитить человека, незаконно не лишив его свободы, невозможно, явно некорректным признано использование законодателем союза «или» в ст. 146 УК Украины.

Ключевые слова: преступления против свободы, чести и достоинства личности, незаконное лишение свободы или похищение человека, объективная сторона преступления, уголовно-правовая квалификация.

Summary

Andriy Andrushko**. Actus reus (material element) of unlawful deprivation of liberty or abduction.**

The article examines the contested issues of the actus reus (material element) of unlawful deprivation of liberty or abduction based on an analysis of criminal law, case law and special literature.

The scientific perspectives on the differences between unlawful deprivation of liberty or abduction have been analyzed. It is concluded that abduction and unlawful deprivation of liberty, not related to abduction, are very similar in their actus reus (material elements). The differences between them are insignificant and are, first of all, that abduction of a person is impossible without moving that person beyond the place where he/she willingly resided. At the same time, it is emphasized that any abduction of a person is undoubtedly an act of unlawful deprivation of his/her liberty.

It has been concluded that the act in question, both in the form of unlawful deprivation of liberty and in the form of abduction, should be considered as completed from the moment when a person was actually deprived of his/her freedom of movement.

It has been proven that unlawful deprivation of liberty or abduction is a continuing crime. This means that from the moment of actual deprivation of a person's freedom of movement, the said action continues for a long time at the stage of the completed crime until the victim is released (is able to escape, is voluntarily released by the guilty or law enforcement officials).

Both in the case of abduction and unlawful deprivation of liberty not related to the abduction, different ways of committing these offenses are possible. The most common way is the use of physical violence; it is noted that this method is more characteristic of abduction.

It is concluded that unlawful deprivation of liberty or abduction, like any other act, is always perpetrated in a certain place, which may have probative or other procedural significance. However, the place of unlawful deprivation of liberty or abduction is of no importance for the qualification of the crime in question.

It is emphasized that there is no need to separate the abduction of a person into an independent article of the Criminal Code of Ukraine. The author argues that the respective step of the legislator will not improve the law enforcement practice, but on the contrary – will complicate it.

Since it is impossible to abduct a person without unlawfully depriving him/her of liberty, the use of the conjunction "or" in Art. 146 of the Criminal Code of Ukraine is determined to be obviously improper. In this regard, the name of Art. 146 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the disposition of Part 1 thereof, are set out in a new wording.

Key words: crimes against liberty, honor and dignity of a person, unlawful deprivation of liberty or abduction, actus reus (material element) of crime, criminal qualification.